

Katarzyna Kamińska*

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

<https://orcid.org/0000-0003-0497-7452>

ZMIANY W ZAKRESIE JAKOŚCI INSTYTUCJI I MIĘDZYNARODOWEJ KONKURENCYJNOŚCI WYBRANYCH KRAJÓW EUROPY ŚRODKOWO- WSCHODNIEJ PO AKCESJI DO UNII EUROPEJSKIEJ

Streszczenie

Jednym z głównych celów zawiązania nieformalnego forum współpracy pomiędzy Polską, Czechami, Słowacją i Węgrami o nazwie Grupa Wyszehradzka (V4) były wspólne starania państw regionu o doprowadzenie do integracji z zachodnimi organizacjami międzynarodowymi. Państwa te w latach 90. przeszły transformację ustrojową, a w 2004 roku dołączyły do Unii Europejskiej. Moment ten stał się momentem kluczowym na drodze ich rozwoju gospodarczego. Obecnie trzy z nich – Polska, Czechy i Węgry zaliczane są do grupy *Emerging Markets*, która obejmuje kraje charakteryzujące się szybkim wzrostem PKB i industrializacją, rosnącym dochodem na mieszkańca, rosnącą płynnością rynków długu i akcji oraz ugruntowaną infrastrukturą systemu finansowego. Celem artykułu jest przedstawienie zmian, jakie zaszły w okresie 2004 – 2019 w zakresie jakości instytucji i międzynarodowej konkurencyjności tych gospodarek.

Słowa kluczowe: *instytucje, wzrost gospodarczy, międzynarodowa konkurencyjność*

---

* Katarzyna Kamińska – doktor nauk ekonomicznych, adiunkt w Katedrze Badań Gospodarki Niemieckiej Instytutu Gospodarki Światowej w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie.

CHANGES IN THE QUALITY OF INSTITUTIONS AND INTERNATIONAL COMPETITIVENESS OF CHOSEN CENTRAL AND EASTERN EUROPEAN COUNTRIES AFTER ACCESSION TO THE EUROPEAN UNION

Abstract

One of the main objectives of establishing an informal cooperation forum between Poland, the Czech Republic, Slovakia and Hungary called the Visegrad Group (V4) was the joint efforts of the countries of the region to achieve integration with Western international organisations. These countries underwent political transformation in the 1990s and joined the European Union in 2004. This moment became a pivotal moment in the path of their economic development. Today, three of them – Poland, the Czech Republic and Hungary – are included in the Emerging Markets group, which includes countries characterised by rapid GDP growth and industrialisation, rising per capita income, increasing liquidity in debt and equity markets and a well-established financial system infrastructure. The aim of this article is to show how the quality of institutions and the international competitiveness of these economies have changed over the period 2004 – 2019.

Keywords: *institutions, economic growth, international competitiveness*

~ * ~

Wstęp

Jednym z najbardziej istotnych pytań, na które próbuje znaleźć odpowiedź ekonomia jest odnalezienie przyczyn powstawania i utrzymywania się różnic między krajami pod względem tempa wzrostu gospodarczego oraz poziomu osiągniętego dobrobytu. Tempo długookresowego wzrostu gospodarczego ma istotne znaczenie jeśli chodzi o poziom życia społeczeństw. Wyższe dochody umożliwiają bowiem w coraz większym stopniu zaspokajanie różnych potrzeb obywateli, zaczynając od tych materialnych, a kończąc na tych, które są związane z dostępem do opieki zdrowotnej. Coraz częściej w prowadzonych badaniach wskazuje się jednak znaczenie czynników związanych z instytucjami i systemem instytucjonalnym danego kraju, które determinują jego wzrost. Z badań wynika, że różne rozwiązania instytucjonalne mają istotne znaczenie dla rozwoju gospodarczego¹.

¹ Zob. D. Acemoglu, *Modelling Inefficient Institutions*, w: „Advances in Economics and Econometrics. Theory and Applications”, R. Blundell, W. K. Newey, T. Persson (Ed.), *Ninth World Congress*, Cambridge 2006; B. Martens, *The Cognitive Mechanics of Economic Development and Institutional Change*, Routledge, London 2004; J. H. Dunning, *Toward a new paradigm of development: implications for the determinants of international business*, „Transnational Corporations”, No. 15(1)/2006.

Nie jest nowym stwierdzenie, że na poziomie danego kraju istnieje związek między ilością dostępnego tam kapitału ludzkiego, kapitału fizycznego i technologii, a produkcją *per capita* społeczeństwa. Natomiast, gdy analizujemy poziom wzrostu gospodarczego w danym kraju, to wyraźniejsze staje się powiązanie pomiędzy tym wskaźnikiem a zdolnością społeczeństwa do zwiększania zarówno kapitału fizycznego, jak i ludzkiego, a także podnoszenia jakości dostępnych tam technologii. Nowe teorie i badania nad wzrostem gospodarczym wskazują, że akumulacja kapitału i postęp technologiczny mogą być zaliczane do „najbliższych przyczyn wzrostu gospodarczego”. Natomiast samo zidentyfikowanie wpływu tych determinant na wzrost gospodarczy nie wyjaśnia, dlaczego niektóre społeczeństwa są w stanie akumulować kapitał i wprowadzać innowacje szybciej niż inne kraje. Próba wyjaśnienia złożoności tego związku wymaga uwzględnienia tzw. głębokich przyczyn wzrostu².

Ekonomia instytucjonalna oferuje możliwość przeprowadzania analizy porównawczej systemów gospodarczych i umożliwia identyfikację podstaw instytucjonalnych dostarczających wyjaśnienia, dlaczego niektóre formy kapitalizmu mają przewagę nad innymi formami kapitalizmu? W literaturze pojawiają się analizy, które wskazują chociażby, w jaki sposób instytucje wywarły wpływ na upadek socjalizmu w krajach byłego ZSSR³. Jak się wydaje ta względna przewaga ma swoje źródło we współwystępowaniu kilku czynników o podobnym znaczeniu, które wzajemnie się uzupełniają⁴. Zależność jest obustronna - wzrost gospodarczy zależy od jakości instytucji danego kraju, a z drugiej strony ma wpływ na instytucje i ich jakość. Douglas North definiuje pojęcie instytucji *jako reguły gry w społeczeństwie lub, bardziej formalnie, są wymyślonymi przez człowieka ograniczeniami, które kształtują ludzkie interakcje*⁵. (North, 1990, s. 3). Wśród tych reguł są chociażby reguły prawne, reguły administracyjne i zwyczajowe relacje powtarzających się interakcji międzyludzkich. North tą grupę reguł dzieli na dwa systemy. Pierwszy z nich to system formalnych zasad, które zostały spisane przez ludzi, tj. normy

² D. Miłaszewicz, *Jakość instytucji a wzrost gospodarczy. Studia i prace wydziału nauk ekonomicznych i zarządzania*, nr 19, Szczecin 2011, s. 11.

³ D. C. North, *Zrozumieć przemiany gospodarcze*, „Oficyna Wolters Kluwer Business”, Warszawa 2014, s. 153-162.

⁴ K. Kamińska, *Quality of institutions and international competitiveness of the Visegrad countries in the second decade of the twenty-first century*, *Social Entrepreneurship Review* 2023, vol. 2, s. 47-59, 9. <https://doi.org/10.15678/SER.2023.2.03>, K. Kamińska, *Influence of Institutions on the International Competitiveness of the Polish Economy in the Second Decade of the 21st Century* w: „Poland Competitiveness Report 2022. Towards a sustainable economy in a pandemic era”, red. A. M. Kowalski, M. A. Weresa, s. 109-119, 2022, <https://doi.org/10.33119/978-83-8030-567-0.2022>; A. Wojtyna, *Alternatywne modele kapitalizmu*, „Gospodarka Narodowa”, 9/2005, s. 1-23.

⁵ D. C. North, *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, New York 1990, s. 3, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678>.

prawne wśród których są prawa własności. Drugi to system nieformalnych zasad, które obejmują pewne zwyczajowe wzorce zachowań związane z tradycjami, zwyczajami, konwencjami lub normami. Generalnie, szczególnym zadaniem owych „reguł gry” jest określenie roli i funkcji państwa we współczesnej gospodarce w obszarach związanych z tak fundamentalnymi kwestiami, jak: tworzenie instytucjonalnych podstaw funkcjonowania rynku, zapewnienie międzynarodowej konkurencyjności gospodarki i jej wzrostu, działania na rzecz stabilizacji makroekonomicznej oraz stymulowanie i weryfikowanie wyznaczonych przez rynek kierunków alokacji zasobów⁶. Jednym z interesujących obszarów analizy są zmiany instytucjonalne, jakie zachodziły wśród gospodarek krajów Europy Środkowo-Wschodniej, które w 2004 roku dołączyły do Unii Europejskiej, a w latach 90. XX wieku przechodziły transformację systemową. Były to: Czechy, Słowacja, Słowenia, Węgry, Polska, Litwa, Łotwa, Estonia. Wśród tych krajów na szczególną uwagę zasługują kraje Grupy Wyszehradzkiej (państwa V4) – Czechy, Słowacja, Węgry i Polska. Kraje te po upadku komunizmu rozwinęły między sobą pewną formę współpracy mającej postać integracji regionalnej nazywanej później nowym regionalizmem⁷. Głównym jej motywem stało się dążenie do tego, aby wykorzystać istniejące pomiędzy nimi podobieństwa (historyczne, kulturowe, polityczne, gospodarcze i społeczne oraz bliskość położenia geograficznego) i pomnożyć korzyści płynące ze współpracy. Celem artykułu jest przedstawienie zmian, jakie zaszły w zakresie jakości instytucji w tych wybranych nowych krajach członkowskich UE po roku 2004 oraz międzynarodowej konkurencyjności tych gospodarek. W analizie wykorzystano m.in. dane z raportów World Economic Forum z okresu 2011 – 2019⁸.

⁶ Zob. W. Jakóbiak, *Gospodarka polska na tle Unii Europejskiej. Determinanty dalszego jej wzrostu*, w: „Gospodarka polska w procesie światowych przemian”, Warszawa 2006, s. 72-92; G. Przesławska, *Wpływ jakości instytucji w Polsce na międzynarodową konkurencyjność kraju*, w: „Polityka Gospodarcza”, nr 17-18/ 2009, s. 185.

⁷ R. Zięba, *Nowy regionalizm w Europie a Polska*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 1-2, 1992.

⁸ WEF jest jedną z wielu międzynarodowych instytucji zajmujących się badaniem międzynarodowej konkurencyjności gospodarek. Wybór akurat tego indeksu wynikał z pogłębionego poziomu analizy, którą dostarcza, ponieważ uwzględnia czynniki uważane za kluczowe we wspieraniu wysokiego tempa wzrostu gospodarczego. Zatem, gdy pozycja konkurencyjna danego kraju się poprawia to oznacza to również relatywny wzrost jego potencjału rozwojowego. Raporty dostępne w momencie przygotowywania analizy kończą się na roku 2019, a zatem nie obejmują okresu związanego z pandemią COVID-19 i wybuchem wojny na Ukrainie oraz wpływu instytucji na stabilizację sytuacji gospodarczej w badanych krajach. Okres ten ze względu na swoją specyfikę powinien zostać potraktowany jako oddzielny okres analizy..

Rodzaje instytucji kluczowych dla rozwoju gospodarczego i pomiar ich jakości

Istnieje pewna trudność we włączeniu analizy czynników instytucjonalnych do analizy wzrostu gospodarczego. Powoduje ona utrudnienie w uzyskaniu jednoznacznej odpowiedzi na pytania związane z przyczynami wzrostu niektórych państw, a porażce innych. Jednakże można w sposób ogólny stwierdzić, że kraje, które charakteryzują się stosunkowo wysokim poziomem rozwoju gospodarczego powinny charakteryzować się ustalonym i utrzymującym się na stabilnym poziomie ładem gospodarczym, który stanowi ramy i wsparcie dla procesu rozwoju. Niezbędne też jest występowanie pewnym uwarunkowań, które pozwalają im się dalej rozwijać⁹.

Wśród kluczowych dla wzrostu obszarów rozwiązań instytucjonalnych można próbować wyodrębnić grupy instytucji, które mogą wywierać istotny wpływ na proces wzrostu gospodarczego. Jedną z możliwości to badanie instytucji formalnych, którą proponują L. Balcerowicz i A. Rzońca¹⁰. W tym obszarze dzielą oni instytucje formalne na dwie grupy. Pierwsza z nich obejmuje instytucje odpowiedzialne za stabilność gospodarki, a więc takie, które determinują podatność i odporność gospodarki na wstrząsy i wpływają na kształt polityki makroekonomicznej. Ich cechą jest także zdolność do łagodzenia, ale i możliwość nasilania zewnętrznych wstrząsów. Do takich instytucji zaliczyć można: system pieniężny i walutowy wpływający na poziom stabilności pieniądza oraz na ryzyko wahań kursu walutowego oraz instytucje wywierający wpływ na poziom ryzyka kryzysu fiskalnego – ograniczenia związane z wydatkami państwa i długiem publicznym oraz instytucje związane z nadzorem finansowym wywierający wpływ na instytucje finansowe oraz poziom ryzyka finansowego¹¹. Druga grupa instytucji to instytucje napędowe, których zadaniem jest kształtowanie poziomu natężenia systematycznych sił rozwoju, do których możemy zaliczyć: strukturę praw własności, poziom ochrony praw własności, stopień konkurencji między producentami oraz pozycję fiskalną państwa w gospodarce¹².

Różne inne kategorie instytucji ważnych dla kształtowania poziomu rozwoju gospodarczego znajdują się we wskaźnikach międzynarodowych organizacji, jak chociażby Index of Economic Freedom (Heritage Foundation), Economic Freedom of the World Index (Instytut Frasera), a także opracowywane przez Bank Światowy Doing Business. Zaletą tych wskaźników jest wyodrębnienie elementów oceniających poszczególne obszary życia gospodarczego, jak chociażby jakość

⁹ K. Bentkowska, *Ekonomia instytucjonalna. Zarys teorii i jej wymiar praktyczny*, Warszawa 2020, s. 269.

¹⁰ L. Balcerowicz, A. Rzońca, *Zagadki wzrostu gospodarczego. Siły napędowe i kryzysy – analiza porównawcza*, Warszawa 2010, s. 40.

¹¹ Tamże.

¹² Tamże, s. 42.

regulacji. Natomiast ich słabą stroną jest to, że oceniają one w głównej mierze wyniki pewnych rozwiązań, a nie uwarunkowania instytucjonalne¹³. Na podstawie listy tych wskaźników można jednak pokusić się o wskazanie kluczowych obszarów instytucji, które mogą wywierać wpływ na wzrost gospodarczy¹⁴:

- **przepisy prawne i praworządność** – regulują wszystkie dziedziny życia i stanowią ramę dla różnych działań. Należą do nich: konstytucja państwa, przepisy prawne, reguły administracyjne i techniczne. Z praworządnością związana jest skuteczność egzekwowania prawa, a więc niezależność sądów i efektywność wymiaru sprawiedliwości;
- **system finansowy** – do jego zadań należy mobilizowanie i gromadzenie oszczędności podmiotów; wspieranie inwestycji oraz utrzymywanie płynności finansowej w gospodarce, co pozwala na wzmocnienie ochrony gospodarek przed kryzysami finansowymi;
- **polityka fiskalna i pozycja państwa w gospodarce** – ograniczenia związane z poziomem wydatków państwa i długu publicznego stanowią elementy instytucji stabilizujących gospodarkę, a struktura praw własności, poziom ochrony praw własności, stopień konkurencji między producentami i pozycja fiskalna państwa tworzą instytucje napędowe;
- **postawy społeczne** – to różnego rodzaju uwarunkowania o charakterze nieformalnym, które wywierają wpływ na kształtowanie się sprzyjającego rozwojowi otoczenia, wspieranie przedsiębiorczości i innowacyjności, jak również bezpieczeństwo działalności gospodarczej;
- **stabilność polityczna i swobody obywatelskie** – ich zagwarantowanie stwarza warunki do rozwoju i wywiera wpływ na jakość różnych rozwiązań instytucjonalnych, jak chociażby ochrony praw własności, a także korzystnych warunków do rozwijania przedsiębiorczości.

W ramach danego kraju możemy mówić o systemie instytucjonalnym rozumianym ogólnie jako całość jego instytucji¹⁵ stanowiący istotny wyróżnik poszczególnych modeli gospodarowania. W systemie instytucjonalnym wyróżnia się pewne podsystemy (np. system polityczny czy gospodarczy). Przyczyną wykształcania się na świecie systemów o odmiennych rozwiązaniach instytucjonalnych można upatrywać w istnieniu pomiędzy krajami różnic kulturowych, religijnych, tradycji, zwyczajów, doświadczeń historycznych, zróżnicowania uwarunkowań geograficzno-klimatycznych, poziomu rozwoju, kultury prawno-organizacyjnej¹⁶. W związku z tym trudno wskazać jeden uniwersalny system instytucji gospodarki

¹³ E.I. Glaeser, R. La Porta, F. Lopez-de-Silanes, A. Shleifer, *Do Institutions Cause Growth?*, „Journal of Economic Growth” 2004, vol. 9, s. 275-279.

¹⁴ K. Bentkowska, *Ekonomia instytucjonalna...*, dz. cyt., s. 271-280.

¹⁵ Tamże, s. 35.

¹⁶ Z. Staniek, *Ekonomia instytucjonalna. Dlaczego instytucje są ważne*, Warszawa 2017, s. 50.

rynkowej, a na świecie rozwinęło się kilka różnych układów wzajemnie spójnych i komplementarnych systemów instytucjonalnych¹⁷.

Jak wspomniano powyżej ciekawą grupą krajów ze względu na ich wielowymiarowe podobieństwa jest grupa krajów V4. Momentem kluczowym dla rozwoju gospodarczego państw Grupy Wyszehradzkiej było ich przystąpienie do Unii Europejskiej 1 maja 2004 roku. Spowodowało ono m.in. zmniejszenie kosztów przepływu osób, kapitału, dóbr i usług, a także sprzyjało ograniczeniu ryzyka politycznego i regulacyjnego. Akcesja do UE wpłynęła na poprawę ram regulacyjnych, zarówno w odniesieniu do wszystkich przedsiębiorstw w zakresie tak konkurencji, jak i pomocy publicznej, poszczególnych branż czy rynków, a także otrzymania dostępu do różnego rodzaju funduszy strukturalnych, które mogły się przyczynić poprawy warunków rozwojowych tych krajów¹⁸. Od momentu wstąpienia do Unii Europejskiej do chwili obecnej wszystkie państwa należące do Grupy Wyszehradzkiej były beneficjentami netto środków budżetowych UE, co oznacza, że więcej ich otrzymywały niż wpłacały do wspólnej kasy. Saldo za lata 2000-2019 dla krajów V4 wypada korzystnie i wyniosło łącznie niemal 240 mld EUR¹⁹. Fundusze europejskie wspierały do tej pory przede wszystkim rozwój infrastruktury, ale także konkretne projekty w dziedzinie edukacji, rozwoju zawodowego, czy przedsiębiorczości. Tabela 1. poniżej pokazuje dynamikę tempa rozwoju gospodarczego w badanych krajach w latach 2004 – 2019.

Tabela 1. Dynamika tempa wzrostu gospodarczego w krajach V4 w latach 2004 -2019 (PKB w cenach stałych)

Kraj	2004-2019	2004-2008	2009-2014	2015-2019	PKB per capita (PPS, EU-28=100) w 2004	PKB per capita (PPS, EU-28=100) w 2019
Polska	4,1	5,2	2,9	4,5	52	73
Czechy	2,9	5,3	0,1	3,9	81	93
Słowacja	3,8	7,3	1,3	3,3	59	71
Węgry	2.2	4.9	0.1	4.1	63	73

Źródło: obliczono na podstawie: IMF(2022).

¹⁷ Zob. E. Gruszewska, *Instytucje nieformalne w Polsce. Krajobraz po transformacji*, „Studia Ekonomiczne”, nr 129/2013; M. Lissowska, *Instytucje gospodarki rynkowej w Polsce*, Warszawa 2008, s. 57; K. Bentkowska, *Instytucje nieformalne w Polsce na tle wybranych krajów Europy*, „Społeczeństwo i Polityka”, 3(72)/2022, s. 39-40.

¹⁸ Według danych Ministerstwa Finansów od początku członkostwa w UE (czyli od 2004 r.) do końca grudnia 2022 r. Polska wpłaciła do unijnego budżetu ponad 77,2 mld euro, a otrzymała z niego ponad 232 mld euro, G. Śleszyńska, *Członkostwo Polski w UE – próba bilansu*, „Obserwator Finansowy” 10.03.2023, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/trendy-gospodarcze/czlonkostwo-polski-w-ue-proba-bilansu/> [dostęp: 25.11.2023].

¹⁹ PIE, *Grupa Wyszehradzka – 30 lat transformacji, integracji i rozwoju*, Warszawa 2021, s. 12.

Wśród krajów V4 Polska była w okresie 2004 – 2019 najszybciej rozwijającą się gospodarką. Średni wzrost w tym okresie wyniósł 4,1%, na drugim miejscu uplasowała się Słowacja – 3,8%, dalej Czechy – 2,2% i na ostatnim miejscu znalazły się Węgry – 2,2%. Wzrostowi uległ także PKB per capita w porównaniu do średniej EU-28. W przypadku Polski wzrósł z 52% średniej unijnej do 73%, a najbliższej średniej unijnej znalazły się Czechy (93% w roku 2019). Interesującym jest pytanie, czy poprawa w zakresie warunków rozwojowych tych krajów mogła przełożyć się na zmianę jakości funkcjonujących tam instytucji oraz poprawę międzynarodowej konkurencyjności tych krajów?

Zmiany w zakresie jakości instytucji w krajach Grupy Wyszehradzkiej

Ocena jakości instytucji w danej gospodarce może być przeprowadzana z punktu widzenia wypełniania przez nie funkcji i zgodności z celem ich utworzenia, kwestii dystrybucyjnych, a także z uwagi na tworzenie przez nie bodźców wspierających efektywne rynki i redukujących niepewność²⁰. Do tego celu mogą posłużyć różne grupy wskaźników. Pierwsza z nich to wskaźniki opisujące cechy instytucji, których wpływ na warunki gospodarowania i wzrost gospodarczy można określić jako pośredni²¹:

- miary politycznej niestabilności;
- cechy charakterystyczne społeczeństwa;
- instytucje formalne.

Grupa druga obejmuje wskaźniki, które mogą mieć bezpośredni wpływ na warunki gospodarowania i wzrost gospodarczy:

- jakość kapitału społecznego;
- jakość rządzenia, która można opisywać stopień wdrażania uprawnień własnościowych, czy zabezpieczenie umów i uprawnień własnościowych.

Jedną z metod umożliwiających pomiar jakości instytucji i zmian konkurencyjności gospodarek jest analizę zmian Globalnego Indeksu Konkurencyjności (GCI). Indeks ten został opracowany przez Xaviera Sala-i Martina. Wskaźnik ten obejmuje analizę czynników, które odgrywają fundamentalną rolę we wzroście produktywności i konkurencyjności danego kraju, uwzględniając również zmiany w gospodarce światowej. Od roku 2001 do kryzysu 2007 – 2009 indeks ten składał się z 9 filarów, a następnie jego ilość zwiększono do 12 filarów²².

²⁰ D. Miłaszewicz, dz. cyt., s. 11.

²¹ K. Kamińska, *Influence of Institutions on the International Competitiveness of the Polish Economy ...*, dz. cyt. s. 110-111.

²² C. Schwab, *The Global Competitiveness Report 2011–2012*, Geneva 2011, s. 4-8.

- **Podstawowe wymagania:** instytucje, infrastruktura, otoczenie makroekonomiczne, zdrowie i edukacja podstawowa;
- **Czynniki efektywności:** szkolnictwo wyższe i szkolenia, efektywność rynku towarów, efektywność rynku pracy, rozwój rynku finansowego, gotowość technologiczna, wielkość rynku.
- **Czynniki innowacyjności i rozwoju:** zaawansowanie środowiska biznesowego, innowacyjność.

Od 2019 r. stosowana jest nowa metodologia obliczania GCI. Rozwój nowego GCI (GCI 4.0) wiąże się z pojawieniem się ostatnich zmian strukturalnych w wielu gospodarkach wynikających z Wielkiej Recesji (GR) (2007-2009), czwartej rewolucji przemysłowej (4IR), zmian w komunikacji (takich jak rozwój dużych zbiorów danych), rynków finansowych, kapitału ludzkiego i ekosystemu innowacji²³. Nowa metoda zakłada rewizję poszczególnych zmiennych i filarów konkurencyjności, zrównoważenie danych twardych i miękkich, alternatywne podejście do standaryzacji danych wejściowych oraz wyraźną końcową agregację wartości filarów w indeks końcowy. Do 2018 r., 114 wskaźników pogrupowanych w 12 filarów, nowy indeks (GCI 4.0) obejmuje 103 wskaźniki pogrupowane w 12 filarów. Pierwsza składowa tego wskaźnika odnosi się do kwestii jakości instytucji, które wywierają wpływ na kształtowanie podstawowych warunków funkcjonowania podmiotów gospodarczych, a także na dostosowanie krajowej struktury gospodarczej do stymulowania procesów wzrostu w zmieniającym się otoczeniu gospodarki globalnej. Znaczenie instytucji powinno być zatem ujęte w dynamicznej koncepcji międzynarodowej zdolności konkurencyjnej gospodarki, rozumianej jako *długookresowa zdolność otwartej gospodarki rynkowej (...) do sprostania międzynarodowej konkurencji*²⁴

Proces rozwoju gospodarczego krajów V4 był uwarunkowany przede wszystkim upadkiem systemu komunistycznego, a następnie rozpoczęciem w latach 90. XX procesu transformacji ich gospodarek w kierunku gospodarki rynkowej i demokratycznej formy rządzenia. Transformacja wymusiła całkowitą reformę tych krajów, narzuciła radykalny i złożony proces reform politycznych, gospodarczych, społecznych i instytucjonalnych. Proces zwykłej transformacji i następujący po nim proces reform instytucjonalnych miały różne cechy w zależności od kraju. Niewątpliwie można wyróżnić następujące czynniki, które wpłynęły na jakość instytucji w krajach V4 - jakość, postawę i wizję politycznego przywództwa politycznego pod względem charakteru i cech instytucji, ciągłość

²³ M. Olczyk, M. Kuc-Czarnecka, A. Saltelli, *Changes in the Global Competitiveness Index 4.0 Methodology: The Improved Approach of Competitiveness Benchmarking*, „Journal of Competitiveness”, 14(1)/2022, s. 118-135. <https://doi.org/10.7441/joc.2022.01.07>.

²⁴ G. Przesławska, dz. cyt., s. 188; J. Kotyński, *Konkurencyjność Polski w UE i szanse jej podniesienia. Strategia dla Polski po wejściu do UE na lata 2004-2015*, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” PAN, Warszawa 2002, s. 2.

i spójność reform przy każdej zmianie władzy politycznej, wpływ pewnych cech kulturowych, takich jak kapitał społeczny, zaufanie przejawiane przez członków społeczeństwa, mentalność i stosunek do procesu restrukturyzacji instytucjonalnej, wpływ wywierany przez ramy instytucjonalne poprzedniego reżimu oraz silniejsza lub słabsza inercja przejawiana przez instytucje w procesie reform²⁵.

W pierwszych latach po akcesji do UE wartości wskaźnika Globalnego Indeksu Konkurencyjności kształtowały się następująco: na pierwszym miejscu uplasowały się Czechy - pozycja 29 (na 125) i 4,74 punkty na 7, Słowacja – miejsce 37 i 4,55 punkty, na trzecim miejscu Węgry miejsce 41, 4,52 punkty i ostatnie Polska – pozycja w rankingu – 48 i 4,30 punkty²⁶. Jeśli chodzi o ocenę jakości instytucji to najlepiej wypadły Węgry - miejsce 46 i 4,18 punkta, dalej Słowacja 53 miejsce i 4,03 punkty, na trzecim miejscu Czechy – pozycja 60 i 3,84 punkty, a na końcu Polska 73 miejsce i 3,62 punkty. Za najslabiej funkcjonujące instytucje w Polsce uznano – słabą skuteczność rządów spółek (105 pozycja na 125), przestępczość zorganizowaną (102 na 125), koszty biznesowe terroryzmu (pozycja 93), prawa własności (92 na 125), rozrzutność wydatków rządowych (pozycja 84 na 125), siła standardów audytu i rachunkowości (80 na 125), ochrona interesów akcjonariuszy mniejszościowych (79 na 125), niezawisłość sądów (70 na 125) oraz niezawodność służb policyjnych (69 na 125)²⁷.

Tak stosunkowo słabe wyniki, szczególnie w Polsce mogły mieć swoje źródło w procesie dostosowywania warunków prowadzenia biznesu i działania rządu do wymogów i standardów unijnych.

Analiza elementów subindeksu Instytucje za lata 2011-2012 wskazuje na zmiany, jakie zachodziły w zakresie jakości instytucji w krajach V4 (patrz tabela 2).

Tabela 2. Czynniki wpływające na jakość instytucji w krajach V4 w latach 2011-2012

Instytucje	Czechy	Polska	Węgry	Słowacja
Prawa własności	4.1	4.5	4.3	4.1
Ochrona własności intelektualnej	3.7	3.7	4.1	3.8
Przekierowanie środków publicznych	2.3	4.1	2.6	2.5
Zaufanie społeczne do polityków	1.7	2.5	1.8	1.7
Nieregularne płatności i łapówki	3.9	4.9	4.3	3.7
Niezawisłość sądów	3.7	4.3	3.9	2.7

²⁵ M. Talmaciu, *Role of Institutions in the Economic Development of Central and Eastern EU Countries*, „Journal of Eastern Europe Research in Business & Economics”, <http://www.ibimapublishing.com/journals/JEERBE/jeerbe.html>, vol. 2012, s. 6, <http://doi.org.10.5171/2012.328384>.

²⁶ C. Schwab, *The Global Competitiveness Report 2006–2007*, World Economic Forum, Geneva 2006, s. 4-8.

²⁷ Tamże, s. 327.

Faworyzowanie w decyzjach urzędni- ków państwowych	2.4	3.3	2.8	2.1
Marnotrawstwo wydatków rządowych	2.5	3.0	2.5	2.6
Obciążenie regulacjami rządowymi	2.6	2.6	2.3	2.7
Skuteczność ram prawnych w rozstrzy- ganiu sporów	2.9	3.2	3.3	2.2
Skuteczność ram prawnych w trudnych sytuacjach kryzysowych	2.9	3.3	2.8	2.4
Przejrzystość polityki rządu	4.0	4.0	4.1	4.1
Przestępczość zorganizowana	5.5	5.7	5.4	4.7
Niezawodność usług policyjnych	3.6	4.4	4.2	3.8
Etyczne zachowanie firm	3.3	4.1	3.4	3.4
Siła standardów audytu i sprawozdaw- czości	5.0	5.2	5.4	4.6
Instytucje	3.6	4.2	3.8	3.5
GCI 2011-2012	4.5 (rank 38 out of 142)	4.5 (rank 41. out of 142)	4.4 (rank 48 out of 142)	4.2 (rank 69 out of 142)

Źródło: The Global Competitiveness Report 2011-2012.

W analizowanym okresie kraje V4 nadal odnotowały niskie wartości subindeksu instytucji, nieprzekraczające 4,2 (wartości wahały się od 3,6 do 4,2). Co ciekawe, Polska została najlepiej oceniona w tej grupie krajów i uzyskała najlepszy wynik w tym okresie - 4,2. Kolejne miejsca zajęły Czechy, a następnie Węgry. Najślabiej w tej grupie wypadła Słowacja. Globalny Indeks Konkurencyjności w tej grupie krajów był mniej więcej podobny i wahał się od 4,2 do 4,5. Kraje V4 uzyskały najlepsze wyniki pod względem jakości instytucji - przejrzystości kształtowania polityki rządu (powyżej 4 punktów na 7), przestępczości zorganizowanej (średnio powyżej 5 punktów) oraz siły standardów audytu i sprawozdawczości (średnio powyżej 5 punktów). Można mówić zatem o pewnym stopniowym progresie, jaki występował w systemie instytucjonalnym tych krajów. Wśród obszarów problematycznych, wspólnych dla krajów Grupy Wyszehradzkiej była niska skuteczność ram prawnych, charakteryzująca się niespójnością, niestabilnością i nadmierną złożonością, niski poziom niezależności sądownictwa, który wymagał istnienia i skuteczności instytucji demokratycznych, – brak przejrzystości polityki rządu, co mogło wiązać się ze wspieraniem różnych grup interesu. Stosunkowo niska ocena jakości instytucji w krajach V4 mogła mieć swoje źródło w tym, że funkcjonariusze instytucji publicznych byli często wybierani na podstawie kryteriów

politycznych lub przynależności do określonych grup społecznych, a poziom ich wiedzy merytorycznej schodził na dalszy plan.

Tabela 3. Czynniki wpływające na jakość instytucji w krajach V4 w 2019 roku

Instytucje	Czechy	Polska	Węgry	Słowacja
Przestępczość zorganizowana	5.7	5.1	4.5	4.4
Wskaźnik zabójstw na 100 000 mieszkańców	0.6	0.8	2.5	1.5
Częstotliwość występowania terroryzmu 0 (bardzo wysoka) -100 (brak występowania)	99.8	99.9	100.0	100.0
Niezawodność usług policyjnych	5.0	4.1	4.5	3.4
Kapitał społeczny 0-100 (najlepszy)	50.0	49.4	49.4	52.2
Przejrzystość budżetu 0-100 (najlepszy)	61	59	46	59
Niezawisłość sądów 1-7 (najlepsza)	4.5	2.7	3.0	2.8
Skuteczność ram prawnych w kwestionowaniu przepisów 1-7 (najlepsza)	3.0	2.5	2.3	2.4
Wolność prasy 0-100 (najgorszy)	24.9	28.9	30.4	23.6
Obciążenie regulacjami rządowymi 1-7 (najlepiej)	2.7	2.9	3.0	2.4
Skuteczność ram prawnych w rozstrzygnięciu sporów 1-7 (najlepiej)	3.5	3.0	3.4	2.4
E-Partycypacja 0-1 (najlepszy)	0.62	0.89	0.71	0.81
Częstotliwość występowania korupcji 0-100 (najlepiej)	59.0	60.0	46.0	50.0
Prawa własności 1-7 (najlepsze)	4.7	4.1	4.0	4.4
Ochrona własności intelektualnej 1-7 (najlepsza)	4.9	4.1	4.1	4.3
Jakość administracji gruntami 0-30 (najlepsza)	25.0	19.0	26.0	25.5
Siła standardów audytu i rachunkowości 1-7 (najlepsze)	5.2	4.7	5.0	5.5
Regulacje dotyczące konfliktu interesów 0-10 (najlepsze)	5.7	6.0	4.0	4.7
Ład korporacyjny 10-0 (najlepszy)	6.0	6.3	6.0	6.0
Rząd zapewniający stabilność polityki 1-7 (najlepszy)	3.5	2.9	3.3	3.0
Reakcja rządu na zmiany 1-7 (najlepiej)	3.4	3.3	3.5	2.9
Zdolność dostosowania ram prawnych do cyfrowych modeli biznesowych 1-7 (najlepsza)	3.6	3.5	3.4	3.5

Długoterminowa wizja rządu 1-7 (najlepsza)	3.0	3.2	3.9	2.7
Regulacja efektywności energetycznej 0-100 (najlepsza)	74.8	49.7	81.8	82.9
Regulacje dotyczące energii odnawialnej 0-100 (najlepsze)	71.1	44.9	79.9	82.6
Liczba obowiązujących traktatów związanych ze środowiskiem (z 29)	25	24	27	25
Instytucje	60.9 (rank 44 out of 141)	56.4 (rank 60 out of 141)	55.7 (rank 63 out of 141)	56.3 (rank 61 out of 141)
GCI 2019	32 (out of 141)	37 (out of 141)	47 (out of 141)	42 (out of 141)
10-letni średni roczny wzrost PKB %	2.0	3.1	2.1	2.8

Źródło: C. Schwab, The Global Competitiveness Report 2019.

Analiza przeprowadzona w roku 2019 wskazuje, że Polska jest liderem w tej grupie krajów pod względem tempa wzrostu gospodarczego z 10-letnim średnim rocznym wzrostem PKB na poziomie 3%. Na drugim miejscu znajduje się Słowacja z 2,8%, a następnie Węgry (2,1) i Czechy (2,0). Polska znalazła się wśród 10 najlepszych rynków wschodzących w 2019 r., ale Czechy i Węgry są również dołączyły do tej grupy krajów, co czyni je atrakcyjnymi miejscami do lokowania inwestycji zagranicznych. Polska jest też liderem jeśli chodzi o jakość instytucji w następujących obszarach: zarządzanie akcjonariatem, e-uczestnictwo, regulacja konfliktu interesów i występowanie korupcji, ale straciła swoją wiodącą pozycję na rzecz Czechów. Kraj ten zdobył 60,9 punktów (pozycja 44 na 141), Polska – 56,4 punktów (pozycja 60 na 141), Słowacja – 56,3 punktów (pozycja 141) i Węgry – 55,7 punktów (pozycja 63 na 141). Wśród problematycznych kwestii pozostaje niezależność sądownictwa, a w Polsce jakość tej instytucji jest najniżej oceniana w tej grupie krajów – 2,7 na 7 punktów i odnotowała niższą pozycję w porównaniu z raportem za okres 2011-2012. Dość dużym problemem w krajach V4 jest relatywnie niska ocena jakości instytucji (od 2,3 do 3,9 na 7), które odpowiadają za skuteczność regulacyjną polityki gospodarczej oraz jej charakter, przewidywalność i dostosowanie do bieżących potrzeb gospodarki, czy też jej długofalową wizję: skuteczność ram prawnych w kwestionowaniu regulacji (Polska 2,5 na 7), ciężar regulacji rządowych, zapewnienie przez rząd stabilności polityki, reaktywność rządu na zmiany, długofalowa wizja rządu. Sytuacja ta może pokazywać, że droga gospodarek postsocjalistycznych do gospodarki wolnorynkowej jest długa i trudna i że istnieje potrzeba dostosowania polityk i ich rozwiązań do obecnej sytuacji.

Wśród nowych instytucji, które pojawiły się we wskaźniku z rok 2019 były takie, które wiążą się z wprowadzeniem i oceną realizacji regulacji dotyczących ochrony środowiska i źródeł energii odnawialnej. Polska wypadła najslabiej pod względem regulacji dotyczących efektywności energetycznej (49,7 na 100) oraz energii odnawialnej (44,9 na 100). Najlepiej w obu kategoriach wypadły Słowacja i Węgry (ponad 80 punktów na 100).

Ważną kwestią pozostaje ocena jakości kapitału społecznego. Pod względem jakości tej instytucji kraje te mają również sporo do nadrobienia. W rankingu znajdują się w połowie skali. Najlepiej wypadła Słowacja, a następnie Czechy, Węgry i Polska. Ocena ta wskazuje na potrzebę podjęcia działań mających na celu jego dalszy rozwój i poprawę jakości.

Jeśli chodzi o pozycję pod względem globalnej konkurencyjności, Republika Czeska również osiągnęła najlepsze wyniki w 2019 r., zajmując 32. miejsce na 141 krajów, następnie Polska na 37. pozycji, Słowacja na 42. pozycji, a ostatnie miejsce w grupie krajów V4 zajęły Węgry na 47. pozycji. Jeśli porównamy te wyniki z wynikami z lat 2011-2012, to widoczna jest poprawa pozycji krajów V4 w rankingu indeksu GCI. Czechy awansowały o 6 miejsc w górę, Polska tylko o 4, Węgry o 1, a Słowacja awansowała z 69. pozycji na 42. w 2019 roku.

Wyniki analizy przeprowadzonej w krajach Grupy Wyszehradzkiej pod kątem kształtowania się wskaźnika GCI po roku 2004, a w szczególności jego filaru związanego z oceną jakości instytucji, pozwalają stwierdzić znaczącą poprawę pozycji tej grupy krajów w światowym rankingu, a także pod względem tempa wzrostu gospodarczego.

Wskaźnik instytucjonalny GCI został w 2019 r. nieznacznie zrewidowany i dodano do niego różne elementy związane z rozwojem społeczno-gospodarczym, które pozwalają na głębszą ocenę tego obszaru w badanych gospodarkach. Jedną z kwestii wymagających poprawy w tej grupie krajów jest jakość kapitału społecznego, czy też charakter i skuteczność polityki gospodarczej.

Wnioski

Po akcesji do Unii Europejskiej 1 maja 2004 roku rozpoczęły także proces dostosowywania swoich instytucji do standardów unijnych i uzyskały dostęp do funduszy unijnych, które pozwoliły na dokonywanie inwestycji z różnych obszarach tych gospodarek. Analiza pozycji tych krajów w rankingu Światowego Forum Ekonomicznego wskazuje na stopniową jej poprawę na arenie międzynarodowej. Największy skok pomiędzy okresem 2011 - 2012 zanotowała Słowacja, która awansowała aż o 27 pozycji. Pozostałe kraje awansowały o kilka poziomów (Polska o 4 miejsca, Czechy o 6 miejsc, a Węgry o 1 pozycję). Ocena jakości instytucji pokazała, że wraz z wejściem tych krajów do UE nastąpił tam stopniowy

proces poprawy jakości instytucji. Analiza ta pozwoliła na wyodrębnienie także obszarów, które wymagają podejmowania kroków w celu zmiany ich jakości. Pojawiły się też nowe instytucje, które mają szczególnie istotny wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy, takie jak kapitał społeczny.

Analiza jakości instytucji przy użyciu wskaźnika GCI pozwala zorientować się, które instytucje działają w danym kraju relatywnie najslabiej, a które najlepiej. Do najważniejszych niedoskonałości instytucji w badanej grupie krajów należą: niewystarczająco dobra jakość regulacji prawnych, obciążenie regulacjami rządowymi, kwestie związane z funkcjonowaniem i niezależnością systemu sądownictwa, jakość instytucji związanych z długofalową wizją i stabilnością polityki gospodarczej oraz konieczność poprawy jakości kapitału społecznego. Jednakże trzeba pamiętać, że oceny te chociaż są użyteczne to mają także subiektywny charakter. Do 2019 r. opierały się one wyłącznie na wynikach ankiet skierowanych do menedżerów, a nie na twardych danych. Ich wynik mógł zatem zależeć od tego jak daną instytucję ocenia kierownictwo firmy. Jako potencjalny inwestor w danym kraju realizuje on swoje cele, które nie muszą być zbieżne z celami kraju goszczącego. Przyczyny takiej, a nie innej oceny instytucji mogą być zatem bardzo złożone i wynikać z różnych uwarunkowań, które powinny zostać poddane dalszej analizie. Warto zatem do analiz instytucji dołączać także analizy wskaźników makroekonomicznych, a w szczególności tych, które opisują tendencje wzrostowe w danej gospodarce. W badanym okresie kraje grupy V4 rozwijały się stosunkowo dobrze, co oznacza, że ich system instytucjonalny charakteryzował się stabilnością.

References

Bibliografia

- Acemoglu D., *Modelling Inefficient Institutions*, w: „Advances in Economics and Econometrics. Theory and Applications”, red. R. Blundell, W. K. Newey, T. Persson, Cambridge 2006.
- Balcerowicz L., Rzońca A., *Zagadki wzrostu gospodarczego. Siły napędowe i kryzysy – analiza porównawcza*, Warszawa 2010.
- Bentkowska K., *Ekonomia instytucjonalna. Zarys teorii i jej wymiar praktyczny*, Warszawa 2020.
- Bentkowska K., *Instytucje nieformalne w Polsce na tle wybranych krajów Europy*, „Społeczeństwo i Polityka”, 3(72)/2022.
- Dunning J.H., *Toward a new paradigm of development: implications for the determinants of international business*, „Transnational Corporations”, No. 15(1), 2006.
- Glaeser E. I., La Porta R., Lopez-de-Silanes F., Shleifer A., *Do Institutions Casue Growth?*, „Journal of Economic Growth”, 2004, vol. 9.
- Gruszewska E. (2013), *Instytucje nieformalne w Polsce. Krajobraz po transformacji*, „Studia Ekonomiczne”, nr 129.

- Jakóbiak W., *Gospodarka polska na tle Unii Europejskiej. Determinanty dalszego jej wzrostu*, w: „Gospodarka polska w procesie światowych przemian”, red. W. Jakóbiak, 2006.
- Kamińska K., *Influence of Institutions on the International Competitiveness of the Polish Economy in the Second Decade of the 21st Century*, w: „POLAND COMPETITIVENESS REPORT 2022. Towards a sustainable economy in a pandemic era (109-119)”, red. A. M. Kowalski, M. A. Weresa, 2022, <https://doi.org/10.33119/978-83-8030-567-0.2022>.
- Kamińska K., *Quality of institutions and international competitiveness of the Visegrad countries in the second decade of the twenty-first century*, „Social Entrepreneurship Review”, 2023, Vol. 2, s. 47-59, 9. <https://doi.org/10.15678/SER.2023.2.03>.
- Kotyński J., *Konkurencyjność Polski w UE i szanse jej podniesienia. Strategia dla Polski po wejściu do UE na lata 2004-2015*, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” PAN, Warszawa 2002.
- Lissowska M., *Instytucje gospodarki rynkowej w Polsce*, Warszawa 2008.
- Martens B., *The Cognitive Mechanics of Economic Development and Institutional Change*, Routledge, London 2004.
- Miłaszewicz D., *Jakość instytucji a wzrost gospodarczy. Studia i prace wydziału nauk ekonomicznych i zarządzania*, nr 19, Szczecin 2011.
- North D. C., *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, New York 1990, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678>.
- North D. C., *Zrozumieć przemiany gospodarcze*, Warszawa 2014.
- Olczyk M., Kuc-Czarnecka M., & Saltelli A., *Changes in the Global Competitiveness Index 4.0 Methodology: The Improved Approach of Competitiveness Benchmarking*, „Journal of Competitiveness”, 14(1), 2022, s. 118-135. <https://doi.org/10.7441/joc.2022.01.07>.
- PIE, *Grupa Wyszehradzka – 30 lat transformacji, integracji i rozwoju*, Warszawa 2021.
- Przesławska G., *Wpływ jakości instytucji w Polsce na międzynarodową konkurencyjność kraju*, w: „Polityka Gospodarcza”, nr 17-18, Warszawa 2009.
- Schwab C., *The Global Competitiveness Report 2006–2007*, Geneva 2006.
- Schwab C., *The Global Competitiveness Report 2011–2012*, Geneva 2011.
- Schwab C., *The Global Competitiveness Report 2019*, Geneva 2019.
- Staniek Z., *Ekonomia instytucjonalna. Dlaczego instytucje są ważne*, Warszawa 2017.
- Śleszyńska G., *Członkostwo Polski w UE – próba bilansu*, „Obserwator Finansowy”, 10.03.2023, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/trendy-gospodarcze/czlonkostwo-polski-w-ue-proba-bilansu/> [dostęp: 25.11.2023].
- Talmaciu M., *Role of Institutions in the Economic Development of Central and Eastern EU Countries*, „Journal of Eastern Europe Research in Business & Economics”, <http://www.ibimapublishing.com/journals/JEERBE/jeerbe.html>, vol. 2012, s. 6, <http://doi.org.10.5171/2012.328384>.
- Wojtyła A., *Alternatywne modele kapitalizmu*, „Gospodarka Narodowa”, 9/2005.
- Zięba R., *Nowy regionalizm w Europie a Polska*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 1-2, 1992.